

В. М. ПІЧА, Н. М. ХОМА

Політологія

ПІДРУЧНИК

для студентів вищих закладів освіти

5-те видання, стереотипне

За загальною редакцією В. М. Пічі

Затверджено Міністерством освіти і науки України

Видавництво “Новий Світ -
2000” Львів 2020

УДК 32.001
ББК 66.01
К 23

*Розповсюдження та тиражування
без дозволу видавництва заборонено.*

Гриф надано Міністерством освіти і науки України

Рецензенти:

доктор філософських наук, професор, провідний науковий спеціаліст Інституту соціології НАН України,
Президент Української академії політичних наук **М. І. Михальченко**;
доктор політичних наук, професор, зав. кафедрою політології Південно-українського педагогічного університету (м. Одеса) **С. М. Наумкіна**;
доктор політичних наук, професор Львівського національного університету ім. Івана Франка **В. М. Денисенко**.

К 23 **Піча В. М., Хома Н. М.**
Політологія: Підручник для студентів вищих закладів освіти.
5-те видання стереотипне – Львів: “Новий Світ - 2000”, 2020. –
304 с. ISBN 966-2827-13-5 “Новий Світ - 2000”

У навчальному посібнику з урахуванням вимог державного стандарту (програми) нормативної дисципліни “Політологія”, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, в систематизованому вигляді, під кутом зору новітніх методологічних підходів і власних аналітичних висновків автори концептуально розглядають процес становлення політології як науки, основні сучасні політичні доктрини і теорії, а також актуальні питання теоретичної і прикладної політології.

Для студентів вищих закладів освіти.

УДК 32.001
ББК 66.01
К 23

Зміст

Передне слово	8
Тема 1. Політологія в системі соціально-гуманітарного знання	10
1.1. Політологія як наука і навчальна дисципліна	10
1.2. Об'єкт і предмет вивчення політології. Її взаємодія з іншими науками	13
1.3. Методологія політології. Її функції та завдання	15
Тема 2. Політика як соціальне явище	18
2.1. Що таке політика?	18
2.2. Основні концепції політики	20
2.3. Об'єкт і суб'єкти політики	22
2.4. Структура і функції політики	23
Тема 3. Політична думка Стародавнього світу та Середньовіччя	26
3.1. Політична думка Стародавнього Сходу	26
3.2. Політичні доктрини античності	27
3.3. Римське право і політика	31
3.4. Основні риси політичної думки епохи Середньовіччя	33
Тема 4. Розвиток політичної науки у Новий час	35
4.1. Загальна характеристика політичної думки епохи Відродження (Ренесансу)	35
4.2. Політичні вчення епохи Реформації	36
4.3. Вчення про політику Н. Мак'явеллі	38
4.4. Політичні ідеї європейського соціалізму XVI – XVII ст.	40
4.5. Теорії природного права та суспільного договору	42
Тема 5. Просвітництво. Раціоналістичні концепції політики. ..	47
5.1. Раціоналістичне трактування політики у працях французьких просвітників	47
5.2. Політичні вчення в США в період боротьби за незалежність ..	49
5.3. Політико-правові вчення в Німеччині у XVIII – XIX ст.	50
Тема 6. Політичні вчення у Західній Європі у XIX ст.	53
6.1. Основні напрямки західноєвропейської політичної думки XIX ст.	53
6.2. Політичні погляди представників англійського лібералізму (І.Бентама, Дж.С. Мілля)	54
6.3. Політичні погляди представників французького лібералізму (Б.Констана, А. де Токвіля)	58

6.4. Політичні погляди представників німецького лібералізму (В. фон Гумбольдта, Л. фон Штайна)	61
6.5. Політико-правові погляди ідеологів соціалізму (А. де Сен-Сімон, Ш.Фур'є, Р.Оуен)	63
6.6. Політичні погляди О.Конта	67
6.7. Політико-правове вчення марксистів	68
6.8. Соціологічна теорія держави Л. Гумпловича	69
6.9. Політичні ідеї Г. Спенсера	70
6.10. Політичні ідеї Ф.Ніцше	72
Тема 7. Розвиток зарубіжної політології у ХХ ст.	75
7.1. Основні віхи політичної думки I половини ХХ ст.	75
7.2. Розвиток світової політичної думки у II-й половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст.	76
Тема 8. Розвиток політичної думки в Україні	79
8.1. Пам'ятки політичної думки Київської держави	79
8.2. Політична думка перехідного періоду (XIV - перша половина XVI ст.)	80
8.3. Українська політична думка в період від Люблінської унії до козацько-гетьманської держави	81
8.4. Політична думка України у козацько-гетьманську добу	82
8.5. Українська політична думка XIX ст.	84
8.6. Українська політична думка ХХ ст.	85
Тема 9. Громадянське суспільство	90
9.1. Поняття громадянського суспільства	90
9.2. Історичні уявлення про громадянське суспільство	93
9.3. “Масове суспільство” як альтернатива громадянському суспільству	95
9.4. Особливості формування громадянського суспільства в Україні	96
Тема 10. Політична система суспільства	98
10.1. Поняття і структура політичної системи	98
10.2. Типологія політичних систем	100
10.3. Політична система України	101
Тема 11. Демократія як спосіб функціонування політичної системи	104
11.1. Що таке демократія?	104
11.2. Виникнення та етапи розвитку демократії	106
11.3. Принципи та основні ознаки демократії	108
11.4. Становлення і розвиток демократії в сучасній Україні	110

Тема 12. Держава в політичній системі суспільства	112
12.1. Поняття держави. Теорії виникнення держави.	112
12.2. Основні ознаки та функції держави	114
12.3. Форми державного правління і національно-територіального устрою держави	117
12.4. Концепція правової держави	121
Тема 13. Політичні режими	123
13.1. Сутність політичного режиму та його типи	123
13.2. Характерні ознаки демократичного, авторитарного та тоталітарного політичних режимів	125
13.3. Політичний режим сучасної України	128
Тема 14. Політична влада	129
14.1. Поняття, природа, риси політичної влади	129
14.2. Концептуальні підходи до проблеми політичної влади	131
14.3. Проблеми легітимності політичної влади	134
Тема 15. Політичні партії та партійні системи	136
15.1. Походження і сутність політичних партій	136
15.2. Функції політичних партій	140
15.3. Типи політичних партій	144
15.4. Партійні системи	148
15.5. Становлення партійної системи в Україні	149
15.6. Громадські об'єднання та рухи	151
Тема 16. Особа і політика	155
16.1. Залучення людини до політичного життя як теоретична проблема	155
16.2. Політична соціалізація	158
Тема 17. Політичні еліти	160
17.1. Генеза ідей політичного елітизму	160
17.2. Типологія політичних еліт	162
17.3. Системи формування і зміни політичних еліт	163
17.4. Обґрунтування явища політичної еліти у спадщині українських політичних мислителів	165
17.5. Політична еліта України	167
Тема 18. Політична культура	169
18.1. Зміст і структура політичної культури	169
18.2. Типи, види та функції політичної культури	171
18.3. Політична культура сучасної України	173

Тема 19. Політична ідеологія.	
Основні ідейно-політичні течії	175
19.1. Поняття ідеології, її цінності	175
19.2. Анархізм як політична концепція	176
19.3. Соціально-політичні ідеї та цінності консерватизму	178
19.4. Лібералізм як теорія й ідеологія	180
19.5. Політична доктрина соціалізму	182
Тема 20. Політика й етнонаціональні відносини	183
20.1. Роль і місце націй та етнонаціональних відносин у політичному житті	183
20.2. Зміст і сутність національної політики у житті суспільства ...	186
20.3. Національна політика України	188
20.4. Національні меншини як суб'єкти політики	192
Тема 21. Політика і мораль	195
21.1. Співвідношення політики та моралі як регуляторів суспільного життя	195
21.2. Теоретичні підходи до проблеми поєднання політики та моралі	197
Тема 22. Політика і засоби масової інформації	200
22.1. Засоби масової інформації: поняття, риси	200
22.2. Функції засобів масової інформації	201
22.3. Політичне маніпулювання	202
22.4. Функціонування українських ЗМІ	203
Тема 23. Соціальна та гуманітарна політика: поняття, суб'єкти, функції, моделі	205
23.1. Поняття соціальної політики, її суб'єкти, функції, напрямки ...	205
23.2. Поняття гуманітарної політики та її напрямки	209
23.3. Моделі соціальної політики у країнах Заходу	210
23.4. Демографічна проблема як напрямок реалізації соціальної політики	214
Тема 24. Політика та релігія	219
24.1. Специфіка взаємодії політики та релігії. Суспільно-політична діяльність церкви	219
24.2. Політичне життя та церква в сучасній Україні	220
24.4. Церква і держава, суспільство	222
Тема 25. Вибори і виборчі системи	229
25.1. Поняття виборів, їх види	229
25.2. Абсентеїзм і його причини	231

25.3. Виборча система: поняття, основні типи	232
25.4. Виборча система України	235
Тема 26. Конфлікти і кризи у суспільно-політичному житті ...	239
26.1. Основні положення сучасної теорії конфлікту	239
26.2. Сутність політичного конфлікту	241
26.3. Типологія політичних конфліктів	243
26.4. Стили поведінки у конфліктній ситуації. Шляхи і способи розв'язання політичних конфліктів	244
Тема 27. Міжнародна та воєнна політика	246
27.1. Міжнародна політика: суть, цілі, функції	246
27.2. Україна на міжнародній арені	248
27.3. Тероризм	252
27.4. Воєнна політика. Воєнна політика України	254
Тема 28. Політичне прогнозування	260
28.1. Поняття, сутність політичного прогнозування	260
28.2. Особливості політичних прогнозів та вимоги до них	263
Тема 29. Політична глобалістика	267
29.1. Політична глобалістика: предмет, структура, категорії	267
29.2. Глобальні проблеми сучасності (політичні аспекти)	268
29.3. Проблема підтримки миру	270
29.4. Демографічна проблема	272
29.5. Проблема подолання відсталості	275
29.6. Екологічна проблема	279
29.7. Римський клуб: діяльність у напрямку розв'язання глобальних проблем	280
Тема 30. Політичний маркетинг та менеджмент	282
30.1. Поняття маркетингу. Політичний маркетинг: поняття, види, функції	282
30.2. Поняття, функції, види менеджменту. Політичний менеджмент	283
30.3. Види політичного менеджменту	287
Тема 31. Політична іміджологія: основи теорії та практики ...	289
31.1. Імідж і його роль у політиці	289
31.2. Класифікація типів іміджів	291
31.3. Принципи та прийоми формування іміджу	292
31.4. Розвиток української іміджології	294
Література	298

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

*Цей підручник було написано нами з вірою в те, що **політологія** має відігравати визначальну роль у формуванні політичного мислення і політичної культури, активної громадянської позиції молодого спеціаліста будь-якого профілю. Він розрахований на студентів вищих навчальних закладів освіти.*

Підручник створено з урахуванням вимог державного стандарту (програми) нормативної дисципліни “Політологія”, розробленого Міністерством освіти і науки України і рекомендованого для впровадження в практику викладання цієї навчальної дисципліни у вищих закладах освіти.

Автори прагнули в систематизованому вигляді, під кутом зору новітніх методологічних підходів і власних аналітичних висновків концептуально розглянути історичний процес становлення політології як науки, основні сучасні політичні доктрини і концепції, а також актуальні питання теоретичної і практичної політології.

При підготовці підручника широко використано найостанніші напрацювання зарубіжних і вітчизняних учених-політологів, які були нам доступні, політологічні традиції західної і вітчизняної політології, досвід викладання її у державних і недержавних вищих закладах освіти України, фактичний матеріал, що висвітлює особливості політичної трансформації українського суспільства на початку третього тисячоліття. При цьому автори опиралися на принцип комплексного вивчення студентами суспільних наук, який передбачає оволодіння ними поряд з політологією низки історичних, філософських, економічних та соціологічних дисциплін.

Безумовно, не всі теми, які зазначені в підручнику, вдалося авторам розглянути з однаковою глибиною. Це обумовлено, з одного боку, тим, що посібник носить конспективний характер, обмежений обсягом, а з другого боку - й досі існує різний рівень розробки тих чи інших проблем політології, її понять та категорій.

У підручнику немає рясного цитування різних літературних джерел, яке, на наш погляд, створює лише плутанину і не сприяє чіткій логіці викладу і сприймання його читачем. Однак все, що в ньому викладене, є результатом творчого осмислення ідей і положень сучасної політології, інтеграції нового матеріалу з найрізноманітніших книжок і наукових журналів, газет та інших періодичних видань, а також із Інтернету.

Розгляд усіх ключових тем супроводжується викладом відомих в зарубіжній і вітчизняній політології теорій (концепцій), що торкаються цих тем. Саме це дозволяє читачу побачити палітру точок зору з різних політологічних проблем, співставити їх, самостійно оцінити значення кожної з них. При викладенні більшості тем курсу розглядаються питання про особливості функціонування політичної системи сучасної України.

Основна мета підручника полягає в розвитку творчого мислення студентів, їх вміння самостійно аналізувати і пояснювати зміст, суть політичних явищ і процесів, які відбуваються як у межах України, так і на європейському, міжнародному рівнях.

У процесі опрацювання тем лекційного курсу, підготовки до семінарських занять, написання доповідей, контрольних робіт та рефератів радимо звертатися до навчального словника-довідника за ред. В.М. Пічі "Політологія: терміни, поняття, персоналії, схеми таблиці" (К., Львів, 2-ге вид., 2018. -320 с.) .

Щиро дякуємо багатьом читачам, які надіслали нам свої пропозиції щодо змін у тексті й оформленні книжки та привернули нашу увагу до неточностей чи помилок. Хочемо також висловити вдячність рецензентам книжки - професорам Миколі Михальченку, Світлані Наумкіній, Валерію Денисенку, які надали цінні пропозиції для її значного поліпшення.

Передбачаючи продовжити роботу над підручником, автори будуть вдячні всім, хто висловить свої критичні зауваження і побажання щодо подальшого поліпшення його змісту і структури.